

بررسی طرح اصلاحات اقتصادی عراق و فرصت‌های آن برای ایران

انديشكده اقتصاد مقاومتي |

گروه توليد و تجارت |

آبان ماه ۱۳۹۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
وَأَنهَاكَ فِي رِجَاكَ مَا (بِاخْلَاصِ نِيَّةٍ) جِهَادِ كُنْتُمْ،
قطعا به راه‌های خود، هدایتشان خواهیم کرد

رهبر معظم انقلاب: علاج برون رفت از مشکلات کشور «اقتصاد مقاومتی» است.

معرفی اندیشکده اقتصاد مقاومتی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «تصمیم سازی برای حل مسائل اقتصاد کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

بررسی طرح اصلاحات اقتصادی عراق و فرصت‌های آن برای ایران

گروه موضوعی:	تولید و تجارت
نوع گزارش:	پژوهشی
شناسه:	۱۳۹۹۰۸۳۱۲
تاریخ انتشار:	۱۳۹۹/۰۸/۱۸
تهیه و تدوین:	محمد مهدی فامیل محمدی
مدیر مطالعه:	سید حسن محفوظی موسوی
ناظر علمی:	محمد مهدی یزدانی

خلاصه مدیریتی

گزارش حاضر شامل ترجمه و تحلیل طرح اصلاحات اقتصادی عراق است که توسط دولت الکاظمی به مجلس نمایندگان عراق ارائه شده است. طرحی موسوم به «سپیدنامه» که با مطرح‌شدنش در جلسه نخست وزیر عراق با کمیسیون اقتصادی مجلس عراق در ۲۲ ژوئن سال میلادی جاری (۲ تیر ۱۳۹۹) در رسانه‌های عراق بازتاب پیدا کرد. تهیه این گزارش توسط «کمیته فوق العاده اصلاحات مالی» صورت پذیرفت که از تاریخ ۱۲ مه (۲۳ اردیبهشت ۱۳۹۹) تشکیل شد و ریاستش را شخص مصطفی الکاظمی عهده‌دار بوده است، هرچند که برگزاری جلسات و اداره آن‌ها توسط وزیر دارایی انجام می‌شد. در فاصله بین ماه مه تا آگوست سال ۲۰۲۰ بیش از ۲۰ جلسه رسمی کمیته برگزار و نظرات و گزارش‌های مفصلی از همه مقامات کشوری و همچنین نمایندگان بخش خصوصی دریافت شد.

سپیدنامه هدف خود را چنین بیان می‌کند؛ «برقراری تعادل در اقتصاد عراق و قرار دادن آن در مسیری که به دولت این امکان را می‌دهد در آینده گام‌های مناسبی بردارد تا اقتصاد فعلی را به یک اقتصاد متنوع و پویا تبدیل کند و فرصت‌هایی را برای شهروندان جهت زندگی مناسب و معقول ایجاد کند؛ این امر با پیشنهاد مجموعه‌ای از اصلاحات و سیاست‌های جامع انجام می‌شود» و به صورت کلی شامل دو بخش یعنی ۱. شرح مشکلات اقتصادی و مالی و تحلیل ریشه‌های آن و ۲. بحث پیرامون مضامین اصلی پیشنهادات اصلاحی است.

این گزارش در بخش‌های مختلفی چندین بار تاکید می‌کند که اجرای اصلاحات اقتصادی مذکور سخت و نیازمند شجاعت سیاسی، پذیرش و مشارکت مردم عراق، به ویژه نخبگان سیاسی، در اجرای این اصلاحات است؛ مسئله‌ای که با کاهش سرمایه اجتماعی دولت الکاظمی در میان ملت عراق، شرایط را برای عملی‌شدن این اصلاحات سخت‌تر کرده که از همین رو بسیاری از کارشناسان عراقی این اصلاحات را فراتر از چند پاراگراف روی کاغذ نمی‌دانند و آن را تنها وسیله‌ای برای اقناع نمایندگان مجلس عراق جهت رای به استقراض خارجی می‌خوانند.

بررسی وضعیت اقتصادی فعلی عراق

بخش ابتدایی گزارش سپیدنامه مربوط به بررسی وضعیت فعلی اقتصاد کلان کشور عراق است. در این بخش از گزارش، گسترش نقش دولت در اقتصاد، هزینه‌های بالای حقوق کارمندان و بازنشستگان، عدم پایداری مالی صندوق بازنشستگی، تمایل بالا به استخدام دولتی در میان جوانان جویای کار و تنگ‌بودن فضای رشد برای بخش خصوصی از جمله عواملی معرفی می‌شوند که سبب وابستگی بیش از حد کشور عراق به درآمدهای مستمر نفتی شده است. همچنین مقایسه عراق و برخی کشورهای دیگر در میانگین درآمد مالیاتی غیر نفتی، حاکی از آن است که سهم این درآمد برای دولت تنها ۱.۴ درصد از تولید ناخالص غیرنفتی است؛ این در حالیست که روند هزینه‌های اعطای حقوق کارمندان و بازنشستگان در عراق سریع‌ترین رشد اختصاص بوده (۴۰۰ درصد رشد در ۱۷ سال) را به همراه داشته است و به بزرگترین جزء هزینه‌های عمومی (۴۷ درصد در سال ۲۰۱۹ و حدود ۷۴ درصد سال ۲۰۲۰) تبدیل شده است.

از سوی دیگر تمایل بالای استخدام در بخش دولتی سبب عدم توسعه مشاغل تولیدی و به طور کلی توسعه بخش خصوصی شده است. به عبارت دیگر علی‌رغم عملکرد ضعیف، عدم شفافیت و نبود نظارت در بخش دولتی که سبب کاهش ۴۷ درصدی بهره‌وری کارمندان عراقی (نسبت به سال ۱۹۷۰) شده، تسهیلات بخش دولتی اعم از افزایش حقوق، کمک‌هزینه‌های درمانی و معیشتی و... همواره با افزایش همراه بوده است که این امتیازات ویژه به‌علاوه نقش فزاینده دولت در اقتصاد به‌رغم بهره‌وری پایین، به مانع بزرگی برای توسعه بخش خصوصی تبدیل شده است.

در بخش بانکی عراق نیز شاهد آن هستیم که بانک‌های دولتی ۸۲ درصد از کل وام‌ها و ۸۶ درصد از کل سپرده‌ها در عراق را به خود اختصاص داده‌اند که با توجه به این وضعیت، بانک‌های خصوصی نمی‌توانند سرمایه لازم برای توسعه بخش خصوصی را در اختیارشان بگذارند. همچنین طی سال‌های گذشته سهم سرمایه‌گذاری در «زیرساخت‌های غیر نفتی» به طور مداوم کاهشی بوده که به ممانعت از پیشرفت بخش خصوصی منجر شده است.

در حال حاضر در عراق بخش خصوصی عمدتاً در زمینه اقتصاد بصورت غیررسمی فعال است و این امر در شرکت‌های بسیار کوچک و متوسط فعال در زمینه‌های تجارت، خرده‌فروشی، ساخت و ساز و حمل و نقل و در زمینه‌های منسوجات، مواد غذایی، مهمانداری، مهندسی و مواد شیمیایی نشان داده می‌شود، و تقریباً هیچ‌یک از آن‌ها در زمینه کالاهای دارای بازار عمومی مشارکت ندارند. اکثر شرکت‌های بزرگ در بخش خصوصی (به استثنای بخش مخابرات) نیز، به طور اساسی به ارائه خدمات دولت و قراردادهای دولتی وابسته هستند.

یکی دیگر از دلایل عدم توسعه بخش خصوصی در عراق، نرخ غیررقابتی ارز دینار در مقابل ضعف ارزهای شرکای اصلی تجاری عراق است که باعث شده محصولات تولیدی نتواند پاسخگوی تقاضای روزافزون بازار و رقیب محصولات وارداتی باشد.

گسترش ارائه خدمات رایگان یا به اصطلاح سپیدنامه، رانت دولت به مردم، که یادگار دوران نظام توزیع سهمیه‌بندی پس از حمله به کویت و پس از آن برنامه نفت در برابر غذای سازمان ملل است سبب ایجاد وضعیت اجتماعی ناموزونی شده است؛ زیرا دولت این خدمات را به صورت رایگان یا تقریباً رایگان ارائه می‌دهد و شهروندان این خدمات را پیشاپیش حق خود می‌دانند و معتقدند که دولت باید آن‌ها را فراهم کند. از آنجا که این خدمات طبق استانداردهای بازار، رایگان یا تقریباً رایگان و غیررقابتی محسوب می‌شوند، کیفیت آن‌ها در بهترین حالت باز هم ضعیف است و در عین حال فرصت‌های بیشتری برای فساد و درآمد نامشروع در طول زنجیره تأمین و توزیع فراهم می‌کند.

این وضعیت در صنعت برق عراق نمود بیشتری دارد؛ به دلیل عدم در دسترس بودن دائمی برق، خانواده‌ها برای جبران نیاز برق خود به ژنراتورهای تولید برق خصوصی متوسل می‌شوند. در سال ۲۰۱۸ خانواده‌های عراقی ۴ میلیارد دلار برای دریافت خدمات اضافی برق از تولیدکنندگان انرژی خصوصی هزینه کرده‌اند. این مبلغ تقریباً معادل هزینه‌های سرمایه‌گذاری وزارت برق است، اما همچنان انتظار خانواده‌ها از دولت، تأمین

رایگان برق است و بسیاری از آن‌ها قبض برق دولت را پرداخت نمی‌کنند. این در حالی است که یارانه برق به تنهایی، سالانه حدود ۱۰ هزار میلیارد دینار برای دولت هزینه ساخته است. با پیگیری الگوهای مشابه، این مشکلات صنعت برق، در بخش‌های آب، استحصال نفت، یارانه‌های کشاورزی و کل نظام یارانه‌ای عراق تکرار می‌شود.

جمعیت کشور عراق از سال ۲۰۰۴ تا ۲۰۲۰ با رشد ۵۳ درصدی از ۲۶.۳ میلیون نفر به ۴۰.۲ میلیون رسیده است و این رشد جمعیت فشار شدیدی بر منابع دولت به دلیل افزایش نیازهای جمعیت جوان وارد کرده است؛ در حال حاضر به ۶۶ درصد از کل جمعیت افراد زیر سن ۳۰ سال هستند. همه این‌ها به این معناست که افزایش قابل ملاحظه‌ای در نیروی کار مشاهده خواهد شد به طوری که در فاصله ۲۰۲۰ تا ۲۰۳۰ نزدیک به ۵ میلیون نفر جدید وارد بازار کار می‌شوند. لازم به یادآوری است که اکثر شرکت کنندگان در تظاهرات اکتبر ۲۰۱۹ (و موارد مشابه قبلی در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۸) در گروه سنی زیر ۳۰ سال و یکی از خواسته‌های اصلی آنان اعتراض به بیکاری و نبود شغل مناسب بوده است. این در حالی است که بخش دولتی متورم شده و بخش خصوصی ناتوان کنونی قادر به پاسخگویی به نیروی کار فعلی و آینده نیست.

بحران بیماری کرونا و سقوط درآمدهای نفتی عراق نیز یکی از بزرگترین چالش‌های کنونی این کشور است. تعطیلی و وضع ممنوعیت عبور و مرور سبب شده که جمعیت در خطر گرسنگی عراق از ۲۰ درصد به بیش از ۳۰ درصد افزایش یابد. کاهش قیمت و میزان فروش نفت نیز تاثیر بسیاری بر درآمدهای عراق گذاشته است. با توجه به افزایش شدید هزینه‌ها و کسری مالی دولت‌ها به دلیل سیاست‌های مقابله با اثرات همه‌گیری کرونا در سراسر جهان، کمک‌های بین‌المللی نیز غیر محتمل به نظر می‌رسد؛ بنابراین این مسائل سبب می‌شود که تأمین مالی نقدی غیرمستقیم توسط بانک مرکزی عراق تنها منبع باقیمانده بودجه به‌شمار آید.

استفاده از ذخایر ارزی بانک مرکزی و کاهش آن طی ماه‌های آینده در نهایت منجر به یک بحران واقعی در ارزش دینار و حتی احتمال سقوط ارزش آن می‌شود. علی‌رغم جنبه‌های مثبت کاهش ارزش دینار عراق، از جمله توانایی دولت در پرداخت حقوق و دستمزد به کارمندان و بازنشستگان و افزایش رقابت‌پذیری اقتصاد عراق در برابر شرکای تجاری خود، اما چنین اتفاقی به افزایش هزینه‌های زندگی منجر می‌شود و با توجه به وابستگی زیاد عراق به واردات جهت تأمین مواد مصرفی، سطح زندگی اکثر مردم کاهش خواهد یافت.

آخرین پازل مشکلات اقتصادی عراق مربوط به ضعف مدیریت مالی در این کشور است. وزارت دارایی و مؤسسات مالی در عراق، با ضعف‌های ساختاری بیشماری روبرو هستند، سیاسی شدن خدمات دولتی و تقسیم مسئولیت‌ها بر اساس روابط در دو دهه گذشته، اوضاع را وخیم‌تر نیز کرده است. نهادهای مالی عراقی در حال حاضر قادر به مقابله با پیچیدگی‌های مدیریت بودجه در زمان بحران نیستند و صلاحیت ایفای نقش رهبری در توسعه اقتصاد را ندارند. فقدان وجود سیاست‌ها و سیستم‌های منسجم برای مدیریت درآمد، به ویژه سیستم مدیریت عمومی مالی (PFM)، سیستم مدیریت اطلاعات اقتصادی یکپارچه (IFMIS) و حساب یکپارچه خزانه‌داری (TSA) سبب شده است که دولت بر داده‌ها و اطلاعات مربوط به منابع مالی و موجودی‌های نقدی خود اشراف و کنترل نداشته باشد.

اصلاحات اقتصادی پیشنهادی سپیدنامه

پس از بررسی علت اصلی شکنندگی اقتصاد عراق توسط گزارش سپیدنامه که در یک جمله «نقش فزاینده و مخرب دولت در اقتصاد و جامعه» دانسته شده است، این گزارش در بخش دوم خود به ارائه اصلاحات اقتصادی در ۵ محور به شرح زیر می‌پردازد.

- **محور اول:** دستیابی به ثبات مالی پایدار؛ با هدف کاهش یا توقف فروپاشی اقتصادی و به‌دست آوردن فرصت بیشتر برای دستیابی به سایر اصلاحات ساختاری.
- **محور دوم:** دستیابی به اصلاحات اقتصادی کلان طبق اصول راهبردی، اولویت‌دهی به بخش‌های اقتصادی مولد و فراهم آوردن فرصت‌های شغلی پایدار؛ با هدف ارائه گزینه‌های اقتصادی واقعی و پایدار مبتنی بر بخش‌های تولیدی که بتوانند به‌طور زودبازده برای تقویت اقتصاد غیرنفتی و افزایش سهم آن در تولید ناخالص داخلی حرکت کنند.
- **محور سوم:** بهبود زیرساخت‌های اساسی که به پیشرفت آینده کمک می‌کند؛ با هدف فراهم آوردن زمینه مناسب برای گسترش و متنوع سازی اقتصاد و ترسیم دوباره مسیرهای استراتژیک آن به منظور دستیابی به رقابت‌پذیری موردنیاز اقتصاد در دراز مدت.
- **محور چهارم:** ارائه خدمات اساسی، بهینه‌سازی و جهت‌دهی خدمات اجتماعی با اولویت حمایت از فقرا در حین و بعد از دوره اصلاحات؛ با هدف پاسخگویی به نیازهای فوری شهروندان و تأمین حمایت لازم از بخش‌های آسیب‌پذیر در طی روند اصلاحات و اقدامات آن.
- **محور پنجم:** پیشرفت در فضای حاکمیت، فضای قانونی و فضای اداری، جهت اعطای قدرت و امکان اجرای اصلاحات مورد نیاز به نهادها و افراد؛ با هدف اصلاح نهادهای اساسی دارای نقش اصلی در اجرای اصلاحات و اطمینان از پایداری اثرات آنها.

مهمترین اقدامات ذیل **محور اول** به این ترتیب است:

الف) منطقی سازی هزینه‌ها

محور اول: دستیابی به ثبات مالی پایدار؛ با هدف کاهش یا توقف فروپاشی اقتصادی و به‌دست آوردن فرصت بیشتر برای دستیابی به سایر اصلاحات ساختاری.

- کاهش کسری بودجه اولیه تا میزان پایدار ۳ درصد تولید ناخالص داخلی؛
- کاهش فاکتور حقوق و دستمزد به ۱۲.۵ درصد تولید ناخالص داخلی از ۲۵ درصد فعلی ظرف سه سال؛
- تهیه و راه اندازی پروژه‌های عملیاتی و سرمایه گذاری به صورت سه ماهه؛
- اصلاح صندوق بازنشستگی و توقف تأمین مالی آن از بودجه، و انحصار پرداخت‌ها به صندوق بازنگاری

در سهم دولت و اصلاح آن بر اساس قانون؛

- کاهش کل حمایت‌های دولت به میزان ۵ درصد از تولید ناخالص داخلی؛
- کاهش حمایت مالی از شرکت‌های دولتی به میزان ۳۰ درصد سالانه.

ب) افزایش درآمد و بهبود جریان وجه نقد

- کسب درآمد از تمامی مصارف برق بر اساس قیمت واقعی سوخت در بازار جهانی (حذف یارانه برق)؛
- بازنگری در یارانه‌های سوخت شرکت‌های دولتی؛
- اجرای برنامه بازیابی اموال سرقت شده؛
- تهیه و اجرای برنامه ای برای فروش برخی دارایی‌های دولت برای دستیابی به منافع عمومی؛
- انتشار اوراق قرضه ملی و ارائه آن‌ها برای گردش عمومی با هماهنگی بانک مرکزی عراق؛
- افزایش درآمد گمرکی و مالیاتی از طریق بهبود مدیریت و جمع آوری؛

پ) اصلاح سیستم‌های مدیریت مالی

- اجرای پروژه سیستم یکپارچه مدیریت اطلاعات مالی (IFMIS) برای مدرن سازی مدیریت عمومی مالی و حساب یکپارچه خزانه داری (TSA)؛
- اجرای یک سرشماری جامع از کارمندان دولت به منظور اجرای سیستم الکترونیکی برای منابع انسانی و هماهنگی دستمزدها و مزایای دولتی مطابق با استانداردهای بین‌المللی؛
- ایجاد اصول بودجه بر اساس برنامه (PBB)؛
- مطالعه و بررسی نرخ فعلی دلار در برابر دینار؛
- تشکیل یک گروه مشاوره متشکل از اقتصاددانان دارای تجربه و شهرت بین‌المللی برای حمایت از روند اصلاحات.

مهمترین اقدامات ذیل محور دوم به ترتیب زیر است:

الف) احیای بخش‌های مالی از طریق اصلاح بانک‌های دولتی، توسعه بانک‌های خصوصی، توسعه

بخش بیمه و ارتقای بازار سهام

محور دوم: دستیابی به اصلاحات اقتصادی کلان طبق اصول راهبردی، اولویت‌دهی به بخش‌های اقتصادی مولد و فراهم آوردن فرصت‌های شغلی پایدار؛ با هدف ارائه گزینه‌های اقتصادی واقعی و پایدار مبتنی بر بخش‌های تولیدی که بتوانند به‌طور زودبازده برای تقویت اقتصاد غیرنفتی و افزایش سهم آن در تولید ناخالص داخلی حرکت کنند.

- بررسی سطح سرمایه همه بانک‌های دولتی، سازماندهی روند افزایش سرمایه آن‌ها در صورت لزوم و ایجاد و فعال سازی سیستم بانکی اساسی، سیستم Core Banking در بانک‌های رافدین و الرشید؛
- تسریع در توسعه خدمات بانک الکترونیکی و خدمات بانکداری سیار؛
- فعال سازی سیستم بیمه سپرده‌ها به منظور افزایش اعتماد سپرده گذاران در بخش بانکداری خصوصی؛
- استفاده از سیستم‌های حسابداری بین‌المللی (IFRS) در همه بانک‌ها به منظور بهبود روند شفافیت.
- افزایش سقف بیمه‌ای که شرکت‌های بیمه را قادر می‌سازد تا پروژه‌های بزرگ اقتصادی را تحت پوشش قرار دهند؛
- وضع قانون جدید در مورد اوراق بهادار، و بررسی دستورالعمل‌های تأسیس بانک متولی؛
- افتتاح بازارهای تخصصی دیگر مانند بازار کالاها و بازار ارز (فارکس).

ب) فعال کردن بخش‌های محرک اقتصاد؛ از جمله کشاورزی، نفت و گاز

بخش کشاورزی:

- تهیه یک قانون جدید برای بخش کشاورزی که شامل اصلاحات نهادی و بررسی یا لغو قوانین در حال اجرا است؛
- فعال سازی صندوق تسهیل اعتبارات کشاورزی، و ایجاد اصلاحات در بانک تعاونی کشاورزی؛
- بهبود کل زنجیره ارزش افزوده از ابتدا تا انتها، توسعه مشوق‌ها و سیاست‌های تبلیغاتی برای جذب سرمایه گذاری خصوصی و اجازه صادرات محصولات کشاورزی و دامی؛
- ایجاد اطمینان برای کشاورز و تعهد دولت به وعده‌های خود، به ویژه در آزادسازی عوارض کشاورزان و تأکید بر اقدامات برای محافظت از محصول محلی کشاورزی مطابق تقویم فصلی؛
- توجه به توسعه جامع روستایی، از جمله فراهم آوردن فضای مناسب برای احیای تعاونی‌ها و افزایش بودجه برای راه‌های روستایی و سیستم‌های آبیاری؛
- توسعه کارت الکترونیکی کشاورز و کارت الکترونیکی سرمایه‌گذار کشاورزی.

بخش نفت و گاز:

- افزایش ظرفیت تولید میدان‌های موجود و افزایش فعالیت‌های اکتشافی و حفاری به منظور افزایش ذخایر و بازنگری در سیاست‌های قرارداد با شرکت‌های بین‌المللی متناسب با منافع کشور و تحولات بازارهای جهانی؛
- اجرای پروژه یکپارچه جنوب در چند فاز، تکمیل پروژه‌های بهبود بنزین، حل پرونده سرمایه‌گذاری پالایشگاه و سایر پروژه‌ها؛
- ترمیم زیرساخت شبکه‌های انتقال داخلی گاز طبیعی و گاز مایع، فرآورده‌های نفتی و نفت خام؛
- جذب سرمایه‌گذاران برای ایجاد مجتمع پتروشیمی در شهرک‌های صنعتی؛
- اتوماسیون بخش توزیع، معرفی شرکت‌های محلی، منطقه‌ای و جهانی تخصصی و آزادسازی قیمت بنزین بهبود یافته؛
- تأسیس شرکت ملی گاز، بر اساس قانونی که به آن اجازه می‌دهد شرکت‌های مشترکی تأسیس کند، تعیین خط مشی برای بخش گاز، تقویت تولید ملی گاز و پایان دادن وابستگی به گاز وارداتی؛
- ایجاد چارچوبی برای مشارکت بخش خصوصی، امکان شرکت‌های بین‌المللی برای سرمایه‌گذاری در صنعت گاز طبیعی در عراق و نظارت بر اجرای دوره‌های صدور مجوز گاز.

پ) فراهم سازی زمینه مناسب برای دستیابی به افزایش واقعی سهم بخش خصوصی در

فعالیت‌های اقتصادی

- تأمین اعتبار پروژه‌های بخش خصوصی از طریق تأسیس صندوقی تحت حمایت آژانس‌های دولتی و بانک‌های خصوصی و اختصاص بخشی از کمک‌های مالی خارجی؛
- صدور اوراق قرضه توسط وزارت دارایی برای حمایت از اقتصاد عراق به دلار و دینار به ارزش ۵ هزار میلیارد دینار که قابل افزایش است؛
- گسترش برنامه مشارکت بین بخش‌های دولتی و خصوصی، با وضع قانون مشارکت بین شرکت‌های دولتی و خصوصی؛
- تقویت سیاست‌های حمایت از محصول و مصرف‌کننده از طریق کنترل مراکز فروش، تدوین سیاست‌های تعرفه واردات پویا، استاندارد سازی و کنترل کیفیت؛
- ایجاد اصلاحاتی در برخی از قوانین اساسی مربوط به اقتصاد و تجارت مانند قانون شرکت‌ها، قانون بیمه و قانون ورشکستگی، با هدف بهبود فضای کسب و کار و به روزرسانی ساختار قانونی تنظیم‌کننده آن؛
- بازپرداخت عوارض پس از سال ۲۰۱۴ به پیمانکاران پروژه‌های دولتی، کشاورزان و سرمایه‌گذاران در تولید و فروش برق و سایر حقوق به بخش خصوصی محلی و همچنین غرامت‌های کمیته ادعای مالکیت.

ت) بالا بردن سطح شرکت‌های دولتی و تبدیل آن‌ها به مؤسسات سودده واقعی

- تصویب قانون بازسازی شرکت‌های دولتی و تبدیل آن‌ها به شرکت‌های خصوصی و شرکت‌های تابعه؛
- انجام تجزیه و تحلیل کامل از وضعیت مالی این شرکت‌ها به منظور دستیابی به تصویری شفاف از تجارت و اثربخشی آن‌ها و ارزیابی دوام آنها؛
- طبقه‌بندی شرکت‌ها به گروه‌های مختلف: شرکت‌های موفق که تقریباً یا کاملاً خصوصی شدند یا به شرکت‌های مختلط تبدیل شدند، و شرکت‌های نیمه‌موفق که برای بازسازی آن‌ها به شرکت‌های موفق، به سه سال بازسازی نیاز دارند، و شرکت‌های ناموفق که باید منحل شوند؛
- اجرای طرح انتقال مربوط به خرید و فروش کالا و خدمات ارائه شده توسط این شرکت‌ها؛
- رسیدگی به کم‌کاری شغلی در این شرکت‌ها پس از اقدامات قبلی با انتقال نیروی کار اضافی به شغل‌های بخش عمومی.

ث) هدایت نیروی مازاد به پروژه‌های ساختمانی و زیربنایی و برطرف کردن کم‌کاری نهادهای دولتی

- ایجاد چارچوب‌های قانونی و نظارتی برای فعال سازی پروژه‌های دارای اشتغال عمومی؛
- جذب تعداد زیادی از کارمندان بخش دولتی با بهره‌وری پایین و حقوق پایین و هدایت آن‌ها به برنامه‌های اشتغال عمومی و فراهم آوردن فرصت‌های شغلی در بخش اشتغال عمومی برای کارگران بیکار از گروه‌های کم درآمد؛
- پشتیبانی از پروژه‌های حیاتی با ابعاد کوچک در تمام مناطق کشور که باید از طریق نهادهای محلی اجرا شود؛
- تأمین مالی اشتغال بخش عمومی از سه منبع جداگانه: درآمدهای عمومی دولت، وام‌های مستقیم از بازار با ضمانت نامه‌های حاکمیتی و وام‌ها و کمک‌های مالی از آژانس‌های بین‌المللی، بالغ بر پنج هزار میلیارد دینار در طول پنج سال.

ج) اتخاذ یک استراتژی ملی برای آموزش و پرورش و پیوند خروجی‌های آموزش با نیاز آینده بازار کار

- مطالعه بازار کار آینده در عراق بر اساس نیازهای مستمر و فزاینده و راهبردهای توسعه طی دو دهه آینده، تعریف دانش و مهارت مورد نیاز و تهیه برنامه‌های آموزشی لازم برای پاسخگویی به آن‌ها و فراهم کردن منابع لازم برای آن؛
- آگاهی جامع برای ایجاد انگیزه در جامعه به منظور ارزش گذاری به افراد دارای مهارت فنی حرفه‌ای، و ایجاد هدایت شغلی که اولویت را به فارغ التحصیلان آموزشگاه‌های فنی حرفه‌ای می‌دهد؛

- بازننگری در قوانینی که به انحراف بازار کار می‌انجامد و ارائه امکانات مالی و سازمانی که افراد دارای مهارت فنی را قادر به تأسیس شرکت‌های کوچک می‌کند؛
- بازننگری برنامه‌های مدیریت کسب و کار در دانشگاه‌ها و ترغیب به ایجاد برنامه‌های کاربردی در سطح کارشناسی ارشد با مشارکت موسسات معتبر بین‌المللی.

مهمترین اقدامات ذیل محور سوم به این صورت است:

محور سوم: بهبود زیرساخت‌های اساسی که به پیشرفت آینده کمک می‌کند؛ با هدف فراهم آوردن زمینه مناسب برای گسترش و متنوع سازی اقتصاد و ترسیم دوباره مسیرهای استراتژیک آن به منظور دستیابی به رقابت‌پذیری موردنیاز اقتصاد در دراز مدت.

الف) افزایش کارایی اتصالات مختلف سیستم برق در عراق

- استفاده از کنتورهای هوشمند پیشرفته که براساس همه گزینه‌های پرداخت کار می‌کنند؛
- اختصاص درصدی از درآمد جمع‌آوری قبض‌های پرداخت‌نشده برق به پیمانکاران و کارمندان مجموعه به منظور ایجاد انگیزه؛
- گسترش شبکه انتقال برق برای تحت پوشش قراردادن مناطق بیشتر به ویژه در جنوب کشور و انجام عملیات تعمیر و نگهداری مداوم در مولدهای شرکت‌های گازی وزارت برق و اطمینان از اینکه تولیدکنندگان برق بخش خصوصی، ایستگاه‌های تولیدی مخصوص خود را تکمیل کنند؛
- اجرای یک طرح جامع برای جذب مالکان مولدهای خصوصی به همکاری در پروژه‌های دولت در زمینه اصلاح بخش برق، به ویژه در راه اندازی ایستگاه‌های کوچک سوخت؛
- به روز رسانی راهبرد انرژی عراق برای پوشش دوره (۲۰۲۰-۲۰۳۰) با این هدف که انرژی تجدیدپذیر نیز وارد زنجیره انرژی شود؛
- تشویق اداره‌های فدرال-استانی برای اجرای پروژه نصب ایستگاه‌های انرژی خورشیدی بین ده تا صد مگاوات، توزیع آن‌ها بر اساس نواحی و مناطق و سرمایه گذاری بر پسماندهای جامد برای تبدیل آن‌ها به انرژی با استفاده از فناوری‌های سازگار با محیط زیست و اعلام این موارد به عنوان فرصت سرمایه گذاری.

ب) تحول عراق به سمت اقتصاد دیجیتال انعطاف پذیر و جامع

- تأمین زیرساخت‌های دیجیتال، با معرفی فناوری پیشرفته (نسل چهارم) در ابتدای سال بعد و آماده سازی برای معرفی فناوری نسل پنجم در آینده؛
- معرفی خدمات مالی دیجیتال و بسترهای دیجیتالی لازم برای سرعت بخشی به نقدینگی و معاملات؛
- مراحل کامل اعطای مجوز اپراتور چهارم تلفن همراه مطابق با بهترین استانداردهای بین‌المللی؛

- رفع محدودیت اپراتورهای بخش خصوصی برای ایجاد، مالکیت و بهره برداری از زیرساخت‌های بین‌المللی و داخلی فیبرهای نوری؛
- پایان دادن به سرقت پهنای باند با کنترل کامل پورت‌های دسترسی؛
- آزادسازی و خصوصی‌سازی تدریجی بخش دولتی، زیرساخت‌ها و شرکت دولتی ارتباطات و اطلاعات.

پ) بخش حمل و نقل فعال در جابجایی مردم و کالا

- مدرن‌سازی چارچوبی قانونی برای بخش حمل و نقل به منظور دستیابی به افزایش سرمایه برای پروژه‌های زیربنایی از طریق حرکت به سمت جذب سرمایه گذاری و ایجاد مشارکت بین بخش‌های دولتی و خصوصی (PPP)؛
- اجرای یک برنامه جامع برای توسعه شاهراه‌های پشتیبانی از مناطق اصلی تجاری و خدماتی؛
- تنظیم سیاست جامع برای دستیابی به هم‌افزایی بین بنادر بزرگ فاو و ام‌القصر و پیاده‌سازی و توسعه سریعتر این دو بندر؛
- مطالعات امکان‌سنجی برای توسعه بخش راه آهن، به روشی یکپارچه با مسیر توسعه بندر بزرگ فاو؛
- تدوین استراتژی جامع برای فرودگاه‌ها، از جمله خدمات ارائه شده در آن مطابق با استانداردهای بین‌المللی؛
- تدوین استراتژی جامع برای هواپیمایی عراق با چشم‌انداز تجاری سازی و امکان خصوصی سازی آن.

ت) مناطق آزاد و شهرک‌های صنعتی با قابلیت جذب سرمایه گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی

- اصلاح قانون مناطق آزاد برای همسویی بیشتر آن با سیاست‌های تشویقی جدید تجارت؛
- تمرکز بر توسعه منطقه آزاد خور الزبیر؛
- تعیین مکان‌های دیگر برای ایجاد مناطق آزاد توسط هیئت وزرا و بررسی امکان گسترش این مناطق؛
- تکمیل پروژه شهرک‌های بزرگ سرمایه‌گذاری در بصره، بابل، بغداد، فرات مرکزی، نینوا، دیالی و الانبار.

مهمترین اقدامات ذیل محور چهارم به صورت زیر است:

الف) مدیریت آب و فاضلاب برای هدایت مصرف و محافظت از بهداشت و محیط زیست

- تهیه یک برنامه جامع برای خدمات آب و فاضلاب بر اساس تجزیه و تحلیل هزینه‌ها و مبتنی بر اصل اخذ هزینه‌های خدمات از کاربران؛
- بازسازی ادارات شهرداری و مؤسسات مربوطه تا خدمات آب و فاضلاب را به صورت تجاری یا نیمه تجاری ارائه دهند؛
- بسترسازی برای مشارکت عمومی و خصوصی در بخش‌های آب و فاضلاب و گشودن این بخش به روی سرمایه‌گذاران و بهره‌برداران واجد شرایط؛
- ایجاد کمیسیون مستقلی براساس قانون، که نظارت بر بخش آب و فاضلاب را ممکن کند؛
- تکمیل پروژه بزرگ آب بصره و پروژه‌های آب و فاضلاب در بقیه استان‌ها.

محور چهارم: ارائه خدمات اساسی، بهینه‌سازی و جهت‌دهی خدمات اجتماعی با اولویت حمایت از فقرا در حین و بعد از دوره اصلاحات؛ با هدف پاسخگویی به نیازهای فوری شهروندان و تأمین حمایت لازم از بخش‌های آسیب‌پذیر در طی روند اصلاحات و اقدامات آن.

ب) سیستمی یکپارچه و مؤثر برای حمایت از افراد با درآمد محدود

- یکپارچه سازی پایگاه داده گروه‌های تحت پوشش یارانه و تعیین اولویت‌های اساسی برای تأمین آنها؛
- تکمیل و اجرای قانون بیمه درمانی و تأسیس صندوق بیمه سلامت به عنوان تأمین کننده اصلی بخش بهداشت، به روشی که تضمین کننده ارائه خدمات بهداشتی اساسی به همه شهروندان؛
- رفع نقص در سیستم کارت سهمیه بندی، هدف قرار دادن و اجرای آن به گونه ای که از اقشار فقیرتر جامعه حمایت کند؛
- جبران خسارت برای افراد تحت حمایت اجتماعی به کمک بسته حمایتی ماهانه پس از اعمال یک جدول زمانی مشخص برای حذف تدریجی سیستم کارت سهمیه بندی، طبق برنامه مصوب کمیته فوق العاده.

پ) نظام بازنشستگی یکپار با پوشش تمام بخش‌های کاری

- بازسازی ساختار صندوق بازنشستگی از طریق دستیابی به پایداری مالی و اصلاح سیستم کمک و بهره در آن؛
- تهیه پیش نویس قانون بازنشستگی جامع تحت عنوان «قانون بیمه‌های اجتماعی»؛
- حصول اطمینان از اینکه کلیه کارمندان بخش‌های دولتی، خصوصی، تعاونی و مشارکتی تحت پوشش مزایای بازنشستگی قرار گیرند و امکان انتقال از کارفرمایی به کارفرمای دیگر فراهم باشد.

ت) مدارس شایسته و محیطی مناسب برای آموزش

- آغاز ساخت ۱۰۰۰ مدرسه جدید طی دوره برنامه اصلاحات اقتصادی؛
- تأمین الزامات اساسی برای ورود شرکت‌های متخصص در زمینه ساخت مدارس؛
- پرداختن به پرونده مدارس محروم، مطابق جدول اولویت‌ها با توجه به نسبت محرومیت.

و در نهایت مهمترین اقدامات ذیل محور پنجم به این ترتیب است:

الف) شفافیت و اثربخشی بیشتر در قراردادهای دولتی

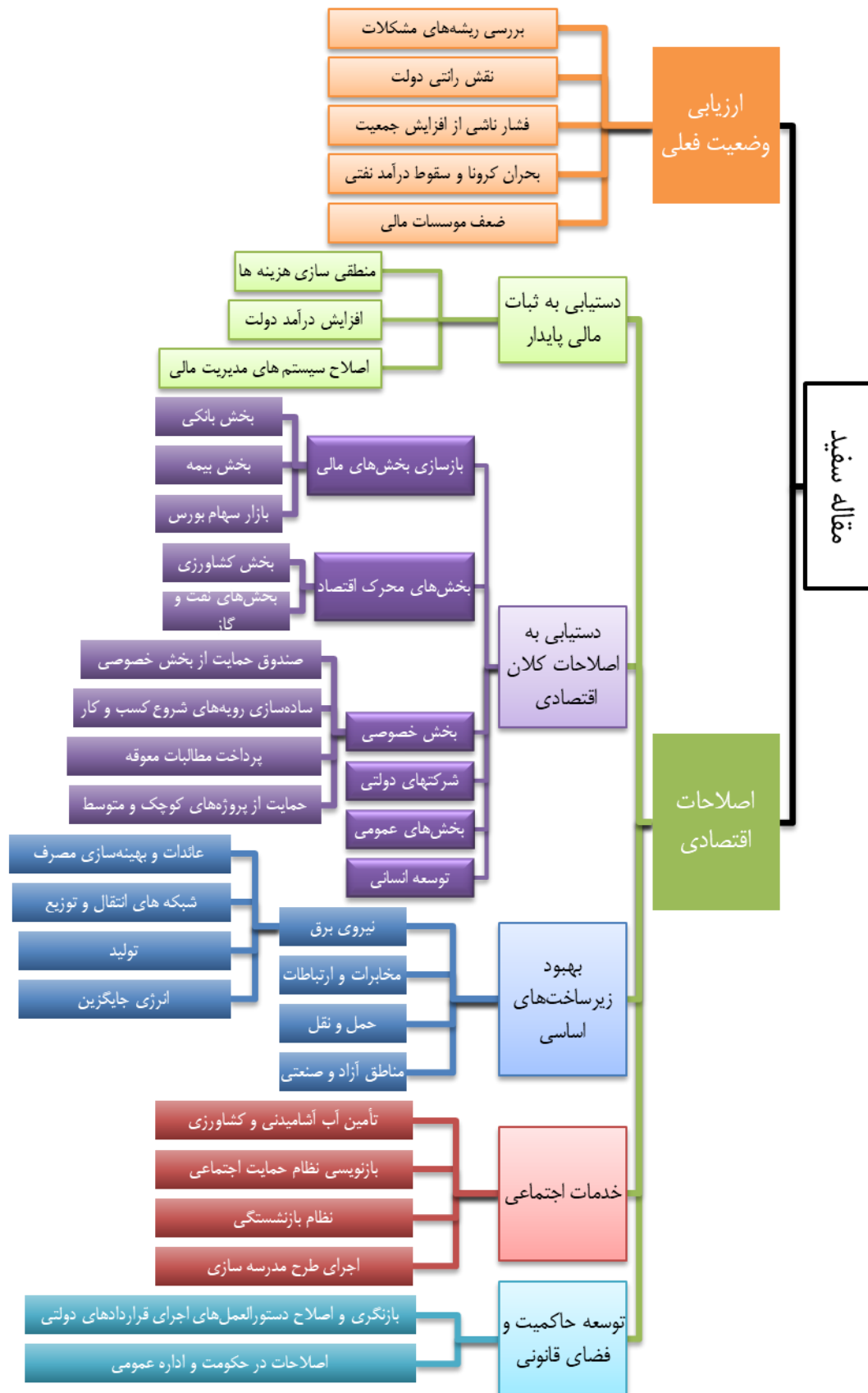
محور پنجم: پیشرفت در فضای حاکمیت، فضای قانونی و فضای اداری، جهت اعطای قدرت و امکان اجرای اصلاحات مورد نیاز به نهادها و افراد؛ با هدف اصلاح نهادهای اساسی دارای نقش اصلی در اجرای اصلاحات و اطمینان از پایداری اثرات آنها.

- اصلاح دستورالعمل‌های اجرای قراردادهای دولتی.
- ایجاد یک کمیته عالی مرکزی قرارداد برای رسیدگی به تمام قراردادهای بیش از ده میلیارد دینار.
- تشکیل تیمی برای بررسی قراردادها برای تمام ادارات دولتی که در آن‌ها اطراف بین‌المللی وجود دارد.
- تشکیل تیمی توسط دولت برای پیگیری اجرای قراردادهای بزرگ برای اطمینان از عدم تأخیر غیرموجه پروژه‌ها.

ب) دولت مؤثر از نظر اداری و یک محیط کسب و کار پاسخگوی نیازهای اصلاحات

- پیاده سازی قانون امضای دیجیتال و معاملات الکترونیکی؛
- اجرای پروژه اعطای ویزای الکترونیکی و اعطای ویزا در مرزهای ورودی عراق؛
- تثبیت اصول اشتغال مبتنی بر شایسته سالاری، برای جایگزینی تدریجی با تصور غلط مبتنی بر حق‌انگاری تصاحب مشاغل دولتی؛
- اطمینان از اینکه دستگاه‌های اداری در ارائه خدمات عمومی، بهبود پاسخگویی کارمندان دولت و حرکت از ارزیابی مبتنی بر انطباق با قوانین و رویه‌ها به ارزیابی نتایج و عملکرد، مطابق استانداردهای بازار عمل کنند؛
- اتخاذ رویکرد «مدیریت مبتنی بر نتایج» در طول فازهای پروژه و ترغیب مشارکت مردم محلی در اجرای پروژه طبق برنامه؛
- همکاری با سازمانهای تحقیق بین‌المللی در انجام تحقیقات بازرسی جهانی برای کاهش مبالغ کلانی که به خارج از کشور قاچاق می شود؛
- معرفی سیستم دولت الکترونیک در زمینه پیمانکاری اخذ درآمدهای دولت، مالیات و گمرک؛
- توسعه اختیارات دفتر نظارت مالی و اصلاح قانون آن به منظور ارتقای اختیارات خود؛
- اتمام پروژه مرکز ملی اطلاعات برای اتوماتیک سازی روند ارائه خدمات به شهروندان.

خلاصه محتوای گزارش سپیدنامه به صورت تیتروار در نمودار زیر قابل مشاهده است.

پیشنهاد‌های سیاستی جهت همکاری ایران و عراق ذیل برنامه اصلاحات اقتصادی

در زمینه اصلاحات اقتصادی پیشنهادی سپیدنامه ذکر این نکته حائز اهمیت است که در بخش‌های مختلفی از متن گزارش به عدم صلاحیت نهادهای مالی و اقتصادی عراق تاکید شده و راه‌حل برون‌رفت از چالش‌های اقتصادی را استمداد کمک کارشناسی و زیرساختی از شرکت‌ها و نهادهای بین‌المللی از جمله بانک جهانی، شرکت‌های حقوقی و موسسات حسابرسی مالی بین‌المللی برشمرده است.

این در حالی است که طی سال‌های پس از سقوط دیکتاتوری رژیم بعث، حضور شرکت‌ها و نهادهای بین‌المللی در عراق منجر به نفوذ و عمدتاً احاطه این شرکت‌ها بر شریان‌های اساسی اقتصاد عراق شده و استقلال این کشور را با مخاطرات بسیاری درگیر کرده است؛ اما ظاهراً پیشنهادها سپیدنامه قصد ادامه این رویه را دارد. مقامات ایرانی می‌توانند از بسترهای همکاری موجود از جمله گروه دوستی ایران و عراق در مجلس شورای اسلامی خطرات ناشی از اعتماد کامل به نهادهای بین‌المللی که در شرایط کنونی به ابزارهای دست نظام سلطه بدل گشته‌اند، را با نمایندگان مجلس نمایندگان عراق در میان بگذارند.

از سوی دیگر انجام بسیاری از اصلاحات اقتصادی مذکور در این گزارش (اگر به تصویب مجلس نمایندگان عراق برسد) نیازمند همکاری عراق با شرکت‌های خارجی است. این در حالی است که در بسیاری از بخش‌ها از جمله صنعت برق، نفت و گاز، بانکداری، بیمه، دولت الکترونیک و... کشور ایران به عنوان همسایه عراق و به اذعان مقامات عراقی هم‌پیمانی جدی در شرایط سخت، ظرفیت‌های مناسبی جهت همکاری و اخذ پروژه از این کشور را دارد.

با توجه به تجربه خودکفایی کشور در بسیاری از این موضوعات و دستیابی به دانش فنی مرتبط، نزدیکی جغرافیایی و وجود منافع مشترک بسیار و همچنین سابقه همکاری‌های موفق متقابل با عراق، ایران را به یکی از گزینه‌های جذاب برای عراق جهت همکاری بلندمدت تبدیل کرده است. در این میان ضرورت دارد که مقامات ایرانی با مطالعه نیازهای عراق که در همین گزارش به تفصیل بررسی شده و تعیین اولویت‌های همکاری بر اساس توانایی و ظرفیت‌های موجود، علاقه و توانایی خود را به طرف عراقی اظهار نمایند. همچنین می‌توان به کمک طلب‌های ایران از عراق که در بانک‌های این کشور ذخیره شده، در پروژه‌های اولویت‌دار عراق سرمایه‌گذاری و مشارکت نمود.

یکی دیگر از نکاتی که باید به آن توجه نمود، تلاش عراق جهت رسیدن به خودکفایی در برخی از صنایع از جمله صنعت برق و گاز است. پیش از این مسئولان صنعت برق کشور نیز از علاقه به کمک در خودکفایی صنعت برق عراق طی سه سال خبر داده بودند. بنابراین ضروری است ضمن برنامه‌ریزی وزارتخانه‌های مرتبط (از جمله وزارتخانه‌های نیرو و نفت) جهت شناسایی مشتریان جدید جهت صادرات برق و گاز، فرصت همکاری و مشارکت با کشور عراق در مسیر خودکفایی را غنیمت شمرده و با ارائه طرح‌های جذاب همکاری، در زمینه صادرات خدمات فنی مهندسی اقدامات لازم را انجام دهند.

کشور عراق در سال ۲۰۱۸، حدود ۵۳ میلیارد دلار واردات داشته است که در بهترین ارقام آن مواردی از جمله «محصولات از آهن و فولاد، پلاستیک و مصنوعات آن، مبلمان، دارو، سوخت‌های معدنی و پوشاک و لوازم جانبی پوشاک» قابل مشاهده است. همانگونه که گزارش سپیدنامه نیز بررسی کرده است، نرخ غیررقابتی ارز

دینار و یا به عبارت دیگر ضعیف شدن ارز ملی شرکای اصلی تجاری عراق در برابر دلار، سبب شده صنعت داخلی در عراق توانایی رقابت با کالاهای وارداتی را نداشته باشد و حجم بالایی از بازار عراق به واردات وابسته باشد. در همین زمینه یکی از اقدامات محتمل ذیل برنامه اصلاحات اقتصادی، کاهش ارزش پول ملی عراق خواهد بود.

تاثیر کاهش ارزش دینار در برابر دلار (و همچنین در برابر ریال ایران) سبب خواهد شد مزیت نسبی صادرات کالا از ایران به عراق (یعنی کم بودن قیمت تمام شده در ایران و به صرفه بودن صادرات) اندک اندک از بین رود و صادرات کالا از ایران به عراق، که در سال ۹۸ برابر با ۹ میلیارد دلار بوده، با کاهش مواجه شود و با توجه به سهولت بیشتر سایر کشورها در صادرات به عراق، جایگاه ایران در بازار واردات عراق از بین رود. در این زمینه نیز ضروری است مقامات ایرانی با در نظر گرفتن دو عامل حرکت عراق به سمت تولید داخل و احتمال کاهش ارزش دینار، اقدامات متناسبی جهت پایداری سطح تجارت با کشور عراق از جمله «همکاری در احداث کارخانه‌ها و شهرک‌های صنعتی و تولید مشترک محصولات»، «تشکیل زنجیره ارزش منطقه‌ای در صنایع مختلف» و «استفاده از ظرفیت صادرات مجدد (Re-exportation) از طریق عراق» در پیش گیرند.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۲۰
فصل ۱. ارزیابی وضعیت موجود.....	۲۲
۱-۱- اهداف کلی گزارش.....	۲۲
۲-۱- ریشه‌های مشکلات اقتصادی کشور عراق.....	۲۴
۱-۲-۱- نقش رانتهی دولت.....	۳۳
۲-۲-۱- فشارهای ناشی از افزایش جمعیت.....	۳۸
۳-۲-۱- بحران کرونا و سقوط درآمدهای نفتی.....	۴۳
۴-۲-۱- ضعف مؤسسات مالی.....	۴۸
فصل ۲. اصلاحات اقتصادی سپیدنامه.....	۵۰
۱-۲- مقدمه.....	۵۰
۲-۲- محورهای اصلاحات اقتصادی سپیدنامه.....	۵۱
۱-۲-۲- محور اول: دستیابی به ثبات مالی پایدار.....	۵۳
۱-۲-۲-۱- منطقی سازی هزینه‌ها.....	۵۴
۲-۲-۲-۱- افزایش درآمد و بهبود جریان وجه نقد.....	۵۵
۳-۲-۲-۱- اصلاح سیستم‌های مدیریت مالی.....	۵۶
۲-۲-۲- محور دوم: دستیابی به اصلاحات کلان اقتصادی مطابق با اصول راهبردی، اولویت دادن به بخش‌های اقتصادی مولد و فراهم آوردن فرصت‌های شغلی پایدار.....	۵۸
۱-۲-۲-۲- اول: بازسازی بخش‌های مالی.....	۵۹
۲-۲-۲-۲- دوم: بخش‌های محرک اقتصاد.....	۶۲
۳-۲-۲-۲- سوم: بخش خصوصی.....	۶۶
۴-۲-۲-۲- چهارم: تجدید ساختار در شرکت‌های دولتی خود-تأمین.....	۷۰
۵-۲-۲-۲- پنجم: شغل‌های بخش عمومی.....	۷۱
۶-۲-۲-۲- ششم: توسعه انسانی و تنظیم استراتژی ملی برای آموزش و پرورش.....	۷۲
۳-۲-۲- محور سوم: بهبود زیرساخت‌های اساسی که به پیشرفت آینده کمک می‌کند.....	۷۴
۱-۳-۲-۲- اول: نیروی برق.....	۷۴
۲-۳-۲-۲- دوم: ارتباطات.....	۷۷
۳-۳-۲-۲- سوم: حمل و نقل.....	۷۹
۴-۳-۲-۲- چهارم: مناطق آزاد و شهرک‌های صنعتی.....	۸۰
۴-۲-۲- محور چهارم: ارائه خدمات اساسی، بهینه سازی و جهت دهی خدمات اجتماعی، با اولویت دادن به افراد فقیر، و حمایت از آن‌ها در حین و بعد از اصلاحات.....	۸۲
۱-۴-۲-۲- اول: تأمین آب آشامیدنی سالم و کشاورزی و تکمیل شبکه‌های فاضلاب.....	۸۲
۲-۴-۲-۲- دوم: بازنویسی کامل نظام حمایت اجتماعی و یکپارچه سازی انواع مختلف حمایت.....	۸۳
۳-۴-۲-۲- سوم: نظام بازنشستگی.....	۸۴
۴-۴-۲-۲- چهارم: اجرای طرح مدرسه سازی.....	۸۵

- ۲-۵- محور پنجم: توسعه حاکمیت و فضای قانونی و اداری برای امکان پذیر ساختن نهادها و افراد برای اجرای اصلاحات ۸۶
- ۲-۵-۱- اول: بازنگری و اصلاح دستورالعمل‌های اجرای قراردادهای دولتی ۸۶
- ۲-۵-۲- دوم: اصلاحات در حکومت و اداره عمومی ۸۷

فهرست جداول

- جدول ۱. خلاصه هزینه‌ها و تأمین مالی بخش برق، سال ۲۰۱۸ - بصورت درصدی از تولید ناخالص داخلی ۳۷
- جدول ۲. هزینه تولید برق در سال ۲۰۱۸ به صورت درصدی از تولید داخلی ۳۷
- جدول ۳. گزارش‌های اجرای بودجه بر اساس گزارش‌های حسابداری مبتنی بر وجه نقد ۴۶
- جدول ۴. حجم بدهی داخلی سالیانه ۴۷
- جدول ۵. جزئیات بدهی داخلی سالیانه ۴۷

فهرست نمودارها

- نمودار ۱. وابستگی عراق به درآمدهای نفتی در مقایسه با سایر کشورهای صادر کننده نفت ۲۴
- نمودار ۲. مقایسه عراق و برخی کشورهای برگزیده در میانگین درآمد مالیاتی غیر نفتی بصورت درصدی از درآمد ناخالص ملی (۲۰۱۲ - ۲۰۱۹) ۲۵
- نمودار ۳. حقوق کارمندان و بازنشستگان در مقابل درآمد نفتی ۲۵
- نمودار ۴. کارمندان بخش دولتی شامل تعداد در مقابل درصد نسبت به کل نیروی کار ۲۶
- نمودار ۵. مجموع حقوق بخش دولتی به نسبت تولید ناخالص داخلی در مقایسه با سایر کشورهای نفتی ۲۷
- نمودار ۶. میانگین حقوق بخش دولتی در مقابل تولید ناخالص داخلی و تورم ۲۷
- نمودار ۷. حقوق کارمندان و بازنشستگان مقابل مبلغ سرمایه گذاری غیر نفتی ۲۹
- نمودار ۸. رابطه بین قیمت نفت و هزینه‌های دولتی در کشورهای تولیدکننده نفت ۲۹
- نمودار ۹. تراکم شرکت‌های بسیار کوچک، کوچک و متوسط (MSME) ۳۰
- نمودار ۱۰. سهم شرکت‌های کوچک و متوسط در مجموع شاغلین بخش خصوصی (درصد) ۳۰
- نمودار ۱۱. مقایسه نرخ ارز حقیقی دینار عراق با ارزش پول ملی برخی از شرکای تجاری (در برابر دلار) ۳۱
- نمودار ۱۲. مقایسه سهم صادرات غیرنفتی نسبت به مجموع صادرات کالا (میانگین ۲۰۱۶-۲۰۱۸) ۳۲
- نمودار ۱۳. بهره‌وری نیروی کار عراقی ۳۲
- نمودار ۱۴. مقایسه برخی از مولفه‌های اقتصادی عراق و برخی از دیگر کشورها ۳۳
- نمودار ۱۵. مقایسه عملکرد دولتی در عراق با سایر کشورها ۳۴
- نمودار ۱۶. تولید برق در مقابل نسبت تحویل شده به کاربر نهایی ۳۵
- نمودار ۱۷. مقایسه برق تولیدی و صورتحساب مصرف‌کننده و برق مصرف شده ۳۶
- نمودار ۱۸. هرم جمعیتی عراق در سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۳۰ ..... ۳۸
- نمودار ۱۹. افزایش سالیانه نیروی کار ۳۹
- نمودار ۲۰. شاخص انگیزه مشارکت در تظاهرات سال ۲۰۱۹ ..... ۴۰
- نمودار ۲۱. مقایسه سرانه تولید ناخالص داخلی طی سال‌های ۲۰۰۸ الی ۲۰۱۳ و ۲۰۱۳ الی ۲۰۱۸ ..... ۴۱

- نمودار ۲۲. پیش‌بینی سرانه تولید ناخالص داخلی در ۲۰۲۲-۲۰۳۰..... ۴۱
- نمودار ۲۳. تفاوت بین تولید ناخالص داخلی نفتی و غیر نفتی به سبب جنگ علیه داعش..... ۴۲
- نمودار ۲۴. تولید ناخالص داخلی فصلی در جهان / فصل اول ۲۰۱۹=۱۰۰..... ۴۳
- نمودار ۲۵. هم‌گامی بین تولید و مصرف سوخت مایع در جهان..... ۴۴
- نمودار ۲۶. ظرفیت تولیدی نفت خام مازاد سازمان کشورهای صادر کننده نفت (اوپک)..... ۴۵
- نمودار ۲۷. حقوق کارمندان و بازنشستگان به عنوان درصدی از درآمد نفت..... ۴۶
- نمودار ۲۸. بدهی دولتی و ذخایر ارزهای خارجی..... ۴۸
- نمودار ۲۹. احتمالات بهبود سهم سرانه از تولید ناخالص داخلی براساس درصد افزایش در سرانه تولید ناخالص داخلی..... ۵۱

مسئولان جمهوری اسلامی برای گسترش همکاری‌ها با عراق بسیار مصمم و محکم هستند و من هم به این موضوع عمیقاً معتقدم. عراق عزیز، قوی، مستقل و پیشرفته برای ایران بسیار مفید است و ما در کنار برادران عراقی خود خواهیم بود. راه غلبه بر مشکلات و مقابله با توطئه‌های بدخواهان، حفظ اتحاد ملی در عراق، شناخت صحیح دوست و دشمن و ایستادگی در مقابل دشمن وقیح، تکیه بر نیروی جوانان و حفظ و تقویت ارتباط با مرجعیت است.

بیانات در دیدار رئیس جمهوری عراق ۱۳۹۷/۰۸/۲۶

تهیه شده در گروه تولید و تجارت اندیشکده اقتصاد مقاومتی